
Debatt

Om konsten att läsa Christopher Alexander

Jerker Lundequist

Projekteringsmetodik, KTH

En recension kan med nödvändighet aldrig ge mer än ett av flera möjliga perspektiv på den recenserade boken. Anledningen är att en heltäckande recension förmodligen skulle bli minst dubbelt så lång som den recenserade boken.

Denna förnumstiga reflektion har föranletts av inledningen till Marjanna A Bergs recension (*Arkitekturforskning* nr 4, 1989) av Shokrollah Manzoors avhandling *Tradition and Development. An Approach to Vernacular Architectural Patterns in Iran*. Bergs recension inleds nämligen med en avsägning av min tidigare recension av samma bok (*Arkitekturforskning* nr 4, 1988). Tyvärr kan jag inte svara med samma mynt, eftersom jag tycker att Bergs recension är ganska bra, trots att hennes värdering av Manzoors arbete är betydligt mer negativ än min.

På ytan finns det vissa likheter mellan mina åsikter om Manzoors avhandling och den kritik som Berg framför. Vi skjuter bägge in oss på Manzoors alltför okritiska och mekaniska tillämpning av Christopher Alexanders mönsterspråk. Det finns emellertid också påtagliga skillnader som beror på att Berg och jag ser på Alexanders mönsterspråk ur olika perspektiv. Skillnaden i synsätt visar sig exempelvis i följande citat ur Bergs recension:

"A pattern, according to Alexander's definition, is a description of a problem and a description of the core of the solution of the problem".

Detta skriver Berg utan att anföra några betänkligheter, vilket rimligtvis måste innebära att hon inte har något att invända. Men det har jag. Om ett givet problem har en given lösning, så är det inte något problem.

Det typiska för utformnings- och gestaltungsproblem är att de är bundna till den unika situation där de har uppstått. Det är tveksamt om man kan påstå att gestaltungsproblem över huvud taget egentligen löses. Snarare bör man säga att de kan förstås, tolkas och behandlas.

Min kritik av Manzoors avhandling gick ut på att han inte lyckats integrera sina egna humanistiska utgångspunkter med Alexanders utrerade positivism. Manzoors tillämpning av mönsterspråket på det empiriska material som presenteras i avhandlingen, framstår för mig som alltför okritisk. Det som jag är speciellt kritisk mot är att Manzoor inte gör någon analys av vilka konsekvenser teorins tillämpning har fått, dels för tolkningen av det empiriska materialet, dels för möjligheten att vidareutveckla mönsterspråket som metod. Dessutom tillämpar

Manzoor en förenklad och reducerad version av mönsterspråket, dock utan att redovisa i vad dessa förenklingar består, och vad som motiverat dem.

För mig är Alexander är en renodlad positivist av klassisk typ. I min tidigare recension av Manzoores arbete har jag redovisat mina betänkligheter inför Alexanders teorier om mönsterspråket. Det finns därför ingen anledning att upprepa detta än en gång. Min poäng var och är att även Manzoores arbete drabbas av den kritik som kan riktas mot mönsterspråket. Jag var också elak nog att demonstrera hur slutresultatet kan råka bli, om man lägger samman ett antal mönster ur Manzoores bok till en föregiven helhetsbeskrivning av en stadsmiljö.

En grundtanke inom den klassiska positivismen och diverse besläktade idétraditioner är att man kan lösa ett komplicerat problem genom att dela upp det i hanterbara delproblem, som sedan löses snyggt och prydligt, ett efter ett. Helhetslösningen blir beroende av hur man adde-rar ihop dellösningarna. Men om man lägger samman de mönster (dvs delproblemlösningar) som Manzoor presenterat i sin bok, så kan slutresultatet bli fullständigt absurt – om man *vill* att det skall bli absurt.

Ett av problemen med Alexanders mönsterspråk är att teorin har svårt att hantera det faktum att värderingar och mänskliga viljeyttringar spelar en så helt avgörande roll för utformningsarbetet. Även Berg verkar ha vissa problem med sina relationer till Alexander, om än på ett annat sätt än vad som gäller för Manzoor. Följande citat ur hennes recension kan tjäna som illustration till detta (ibid, sid 84):

"It is important, Manzoor argues, to arrive at a synthesis of forms and design which incorporates the wisdom

of the past with the needs and realities of the present and the future in Iran. Intuitively, I am ready to agree with this statement, but I can not find ground for it in the thesis".

Men denna något bombastiskt uttryckta värdering är ju Manzoores grundläggande utgångspunkt. *Hela hans bok* är en argumentation för den. Jag misstänker att Bergs kritiska anmärkning beror på att hon, i likhet med Alexander, har svårt för att skilja på fakta och värderingar.

Jag är själv en anhängare av Poppers princip att vetenskapliga teorier bör vara specifika och testbara. Det bör således vara möjligt att verifiera eller falsifiera en given teori, exempelvis med hjälp av empiriska observationer. Men Alexanders teorier om mönsterspråket är – till stora delar – självrefererande och otestbara. För att gå direkt på grundfrågan: Vem är det som skapat hans mönster? Alexander verkar (åtminstone implicit) hänvisa till Gud, Naturen eller något annat Högre Väsen.

Kritiken av Alexanders teorier får inte förleda oss till att överge hans mönsterspråk. Alexanders teorier har – i varje fall potentiellt – möjligheter att ge oss begreppsliga redskap för att konstruera förklaringar av vissa företeelser inom arkitekturen – i stället för att som så många andra arkitekturteorier endast klassificera företeelserna eller redovisa arkitekturideologiska ståndpunkter.

Men mönsterspråket bör utvecklas och bearbetas, via en artikulerad kritik som baserats på systematiska tillämpningar av teorierna inom olika empiriska fallstudier. Detta teoretiska utvecklingsarbete bör dock inte stanna vid upptäckter av typen: "activities such as shops, are located where the people are" (Berg i *Arkitekturforskning* nr 4, 1989, sid 87).

Två doktorsavhandlingar

Sven Hesselgren
Professor em

Jag har nyligen fått två doktorsavhandlingar i mina händer. Den ena handlar om *Husens språk*, skriven på svenska av den finländske arkitekten Kaj Nyman. Den andra handlar visserligen inte så mycket om hus, men i sin litteraturförteckning nämner författaren något av det jag skrivit, som ett underlag för sin doktorsavhandling *Pictorial Concepts*, i vilken han påvisar hur man visuellt kan i bild föreställa sig vad man auditivt har hört ifråga om vårt språks ord. Den är skriven på engelska av Göran Sonesson, som fick sin doktorsgrad i semiotik i Paris redan 1978.

Kaj Nyman uppdelar sin avhandling i fyra avsnitt: *Husen*, *Människorna*, *Arkitekterna*, *Husen åter*, som en symfoni från allegro till allegro. Detta får ses som hans bekännelse till musiken som den "renaste" konstarten och hans syn på arkitekturen som en följd härav.

Javisst, vi får ju av och till höra att alla nyttototing vi tillverkar – från träskedar till hus och stadsmurar (s k artefakter) – baserar sig på det hörbara *ord-språk* (inte "ordspråk") som vi använder redan när vi är något år gamla. Och i botten ligger det som vi utvecklar till musik. Så visst bottenar arkitekturen i musik.

Så här börjar Nyman med första allegrot, *Husen*: Han hänvisar här till psykoanalytikern Carl Jung, som i *Människan och hennes symboler* menar att vår rumsupplevelse och vår förståelse för den upplevelsen härrör sig från det gemensamma omedvetna som vi har och som "dyker upp" till vår klara medvetenhet via vår intuition, som vi då försöker tolka

intellektuellt i ord. Nyman visar i egna teckningar hur vi arkitekter sedan antiken till i våra dagar försökt – och ofta lyckats – att rita hus att trivas i, men att vi ofta förletts att tillämpa ingenjörsmässiga kunskaper på områden där dessa inte hör hemma. Nyman visar exempelvis hur le Corbusier bar sig åt när han ville att villan i Garches skulle få en vacker fasad; han trodde då att "gyllene snittet" var det vackraste man kunde åstadkomma. Vilket ju visat sig vara alldeles fel. (Detta har jag experimentellt bevisat på det sätt som återges på sid 98-99 i *Om arkitektur*.)

Avsnittet *Människorna* börjar med att i teckningar visa hur Stalin bar sig åt för att beteckna sin diktatoriska makt genom att bygga kvasigotiska monument i Moskva och Warszawa. Nyman skriver:

"Språk brukas till att bygga upp verkligheten. I och genom språken bildar människor sig en uppfattning om vad som är sant och därför kan tas för givet".

Nyman visar här också hur Jungs mandala givits byggd form av Palladios Villa Rotonda i Italien. Även i avsnittet om *Arkitekterna* visar han hur både Storkyrkan i Helsingfors och den jättelika Peterskyrkan i Rom är byggda med mandalan som grundform.

Det här är, som framgått, några kortfattade glimtar av vad Kaj Nyman skrivit och tecknat – en omfångsrik men läsbar avhandling.

Göran Sonessons avhandling *Pictorial Concepts* handlar visserligen till någon del om arkitektur, men i sin helhet

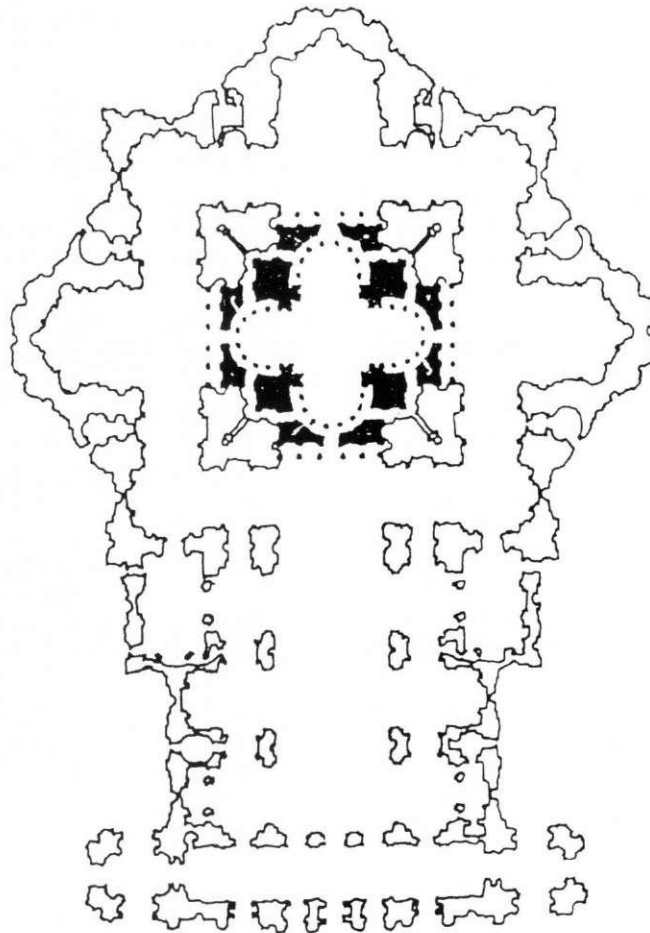
handlar den om hur ord kan "översättas" till bilder av olika slag. Bland annat visar han en teckning av hur en gammal mans ansikte gradvis kan förändras till en naken ung flickas kropp. (Den teckningen har han förlånat ur en av mina böcker.)

Genom att analysera Matisse's blåmålad bild av en vuxen kvinna visar han hur man med ord kan beskriva inte bara hennes kroppsdelar, utan också deras ställning och inbördes sammanhang.

I en enkel teckning kan man – enligt

Sonesson – också påvisa hur människans mimiska uttryck avspeglar hennes känslor. Hur mimiken kan avspegla alla våra primärkänslor har jag påvisat i en ännu inte publicerad bok om *Humaniora, vad är det?*

Avslutningsvis: För mig är det ju märkligt att två doktorander idag bl a bygger upp sin forskning på vad jag åstadkom 1954, då jag blev den förste arkitekt som disputerade vid KTH i Stockholm.

Nyman visar hur både Storkyrkan i Helsingfors (svart) och den jättelika Peterskyrkan i Rom är byggda med mandalan som grundform.